

УДК 336.221.336.76 (477)

Г. Калач, канд. екон. наук, доц.
Націон. ун-т ДПС України, Ірпінь

СУПЕРЕЧНОСТІ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ЦІЛЬОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Досліджено особливості інверсійного типу формування фондового ринку та його суперечності, обґрунтовано необхідність переходу до функціонально-цільового регулювання фондового ринку, запропоновано шляхи оптимізації інституціональної системи шляхом інтеграції функцій регулюючих органів.

Ключові слова: фондовий ринок, функціонально-цільове регулювання, інституціональна система фондового ринку.

Постановка проблеми. В світі відомо два основних шляхи здійснення інституційного розвитку – еволюція інституцій та інституціональне реформування (інституціональний конструктивізм – запозичення, привнесення інституцій). Особливістю формування фондового ринку постсоціалістичних країн є формування фондового ринку внаслідок інверсійного типу системної трансформації економіки. "Інверсія (на латині *inversion* – перевертання, перестановка) – термін, що означає зміну прямого порядку, стан розвитку процесу, коли завершення стає його початком" [1, с. 87].

Саме інверсійний тип перетворень визначив інституціональну структуру українського фондового ринку, яка створювалась в короткі терміни шляхом перенесення у вітчизняну практику іноземного досвіду функціонування інститутів та інструментів фондового ринку. Внаслідок цього виникла низка структурно-функціональних внутрішніх протиріч фондового ринку, які свідчать, що вітчизняна модель фондового ринку залишається не сформованою, це вимагає нагального формування теоретичних концепцій та розробки практичних пропозицій щодо подальшого розвитку фондового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії фондового ринку, визначення його особливостей на сучасному етапі зробили зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема Трахтенберг І.А., Я.Міркін, О.М.Мозговий, І.О.Школьник, І.О.Лютий, Куліш О.А. та інші. Особливостям інверсійного типу системних трансформацій присвячено праці А.А.Гриценка, Т.В.Гайдая.

Проте, відаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених з даної проблематики, слід зауважити, що існує потреба у її подальшому дослідженні. **Невирішеними частинами проблеми** залишаються обґрунтування шляхів подальшого розвитку інституціональної структури фондового ринку, визначення напрямків оптимізуючого та дестабілізуючого впливу фондового ринку на стан економічної системи, та пошук шляхів розв'язання існуючих суперечностей в системі регулювання фондового ринку.

Метою статті є визначення особливостей інверсійного типу фондового ринку України, його суперечностей, обґрунтування необхідності переходу до моделі функціонально-цільового регулювання фондового ринку шляхом інтегрування розрізаних управлінських функцій в єдину систему.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прагнення у короткий термін побудувати в Україні "розвинений" фондовий ринок визначило його інституціональну побудову шляхом трансплантації (перенесення) розроблених в розвинених країнах інститутів та механізмів, які розвивалися в іншому інституційному середовищі, в українську практику без врахування національної специфіки. Відсутність фундаментальних передумов для трансплантації інститутів, запозичених як фрагменти соціально-економічної структури інших країн, призвела до виникнення протиріччя між рівнями розвитку формальної та реальної інституціоналізації.

Проявом суперечливої взаємодії формальних та неформальних інституцій під час реалізації інверсійного типу розвитку фондового ринку України є наступні протиріччя фондового ринку:

➤ протиріччя між необхідністю виконання державним інститутом фінансів традиційних функцій, пов'язаних з виконанням бюджету, і сучасних функцій, які пов'язані з формуванням та захистом фінансових ринків. Співвідношення витрат на виконання сучасних функцій до традиційних в світі становить 3,5/1, а в Україні – 1,6/1. Це означає, що фінансова політика нашої держави не спрямована на формування конкурентоспроможного фінансового ринку, на створення сучасної держави. Це протиріччя є основним макроекономічним протиріччям фінансового ринку;

➤ між обсягом і динамікою фіктивного, втіленого в цінних паперах та реального капіталу, що надходить до емітентів і визначає динаміку їх розвитку. Внаслідок цього протиріччя на фондовому ринку виникають "цінові бульбашки", які провокують кризові явища. За період з 2000 по 2009 роки показник відношення капіталізації ринку цінних паперів до обсягу ВВП збільшився в 4,3 рази, в той час як обсяг ВВП збільшився за цей період лише в 1,7 рази, що говорить про те, що ціни на цінні папери формувалися переважно під впливом спекулятивної складової;

➤ між інституціональною моделлю реального сектору, яка наближена до континентально-європейської або японської моделі (переважання великих акціонерів в структурі власності акціонерних товариств), та інституціональною моделлю фондового ринку, яка побудована на основі англо-американської моделі (орієнтованої на залучення дрібних інвесторів до інвестування);

➤ між розгалуженою інфраструктурою фондового ринку та не значним за обсягом масштабом фондового ринку, функції деяких інститутів цієї інфраструктури дублюються, є неефективними;

➤ між вузькою кон'юнктурним підходом професійних учасників до оцінки фінансових інструментів та необхідністю спрямування фінансових потоків в галузі, які найбільш ефективно використовують інвестиційні кошти;

➤ між необхідністю залучення фінансових ресурсів через фондовий та домінуванням на ринку сегменту державних цінних паперів, внаслідок цього, реальний сектор сприймає не фондовий ринок, а бюджет як природне джерело інвестиційних ресурсів, що, у свою чергу підштовхує до чергових державних запозичень, створюючи "порочне коло";

➤ між значним обсягом зобов'язань акціонерних товариств, що виникли в результаті роздержавлення власності та відсутністю еквівалентного забезпечення підприємств інвестиційними ресурсами. Результатом ідеології приватизації є недостатня пропозиція привабливих для портфельних інвесторів цінних паперів на фондовому ринку та нерозвиненість біржової торгівлі, це позбавляє підприємства можливостей для залучення фінансо-

вих ресурсів через механізми фондового ринку і змушує звертатися лише до системи банківського кредитування;

➤ між необхідністю підвищення ліквідності цінних паперів (яка повинна забезпечуватись високим рівнем дивідендів), та обмеженими можливостями емітентів здійснювати такі виплати;

➤ між високими потребами емітентів цінних паперів в залученні інвестиційних ресурсів за допомогою механізмів фондового ринку та низьким рівнем оцінки учасниками ринку потенційної та фактичної продуктивності активів емітентів;

➤ між інтересами мажоритарних та міноритарних інвесторів, між потребою у великих обсягах інвестиційних ресурсів та прагненням великих акціонерів встановити контроль над підприємством, шляхом захоплення власності. Ці протиріччя призводять до заострення корпоративних конфліктів, підвищення ризикованості вкладень в цінні папери і справляють вирішальний вплив на багато аспектів функціонування фондового ринку;

➤ між політикою фінансової лібералізації та низькою капіталізацією національних суб'єктів фондового ринку. Неконтрольовані трансграничні потоки капіталів, які мають переважно короткостроковий, спекулятивний характер, роблять фондовий ринок волатильним і вразливим до будь-яких негативних зовнішніх чинників;

➤ між невиправдано витратною торгівельно-розрахунковою інфраструктурою фондового ринку та вузьким спектром фінансових послуг, більшості яких має незадовільний рівень якості, а законні права та інтереси споживачів цих послуг погано захищені.

Отже, сучасний український фондовий ринок складається з окремих елементів, яким не вистачає інтеграції в цілісну інтегровану систему. Ефективність формування та розвитку такої системи залежить від регуляторного впливу як державних так і недержавних інституцій, тому що за способом регуляторного впливу інституційна система фондового ринку України належить до систем комбінованого типу. Регулювання фондового ринку здійснюється: із зовні – загальнонаціональними регуляторними інституціями та з середини – спеціальними інституціями.

Розвиток вітчизняного фондового ринку не можна вважати задовільним, тому що емітенти не виходять на ринок цінних паперів з метою отримання необхідних коштів, досі не працює належна депозитарна система, неефективно здійснюється як державне регулювання, так і саморегулювання фондового ринку. Невідкладною є проблема незахищеності законних прав інвесторів. Ринок ще не достатньо відкритий і прозорий для його учасників.

В практиці функціонування сучасних фондових ринків за ознакою об'єкта регулювання розрізняють 2 основні моделі організаційно-економічного механізму: за секторальним/інституційним принципом, коли регулювання здійснюється різними органами управління диференційовано по групах фінансових інститутів (об'єкт регулювання – комерційний банк, інвестиційна компанія, пенсійні фонди, страхові компанії), чи за функціональним/цільовим принципом, при якому функції встановлення норм, напрямків розвитку ринку, контролю, нагляду і захисту прав інвесторів здійснюються різними органами управління (діяльність на фондовому ринку, діяльність на кредитному та депозитному ринку), крім того існують змішані моделі, в яких створюється єдиний мегарегулятор фінансового ринку (об'єктом регулювання при цьому є фінансові конгломерати, які включають комерційні та інвестиційні банки, страхові компанії та інші фінансові інститути) [2].

В Україні, як і в деяких інших країнах з ринками, що розвиваються (Угорщині, Іспанії, Казахстані) здійснюються перехідні кроки до моделі функціонально-

го/цільового регулювання фондового ринку. Основним регулятором є Державна комісія по цінним паперам та фондовому ринку, окремі функції регулювання здійснюють Національний банк та Міністерство фінансів.

В сучасному організаційно-економічному механізмі регулювання фондового ринку в Україні можна виділити 4 рівні регулювання: рівень законодавчих органів, рівень державних регуляторних органів, рівень державних контролюючих органів; рівень саморегулюваних організацій.

Функціонування законодавчих органів у складі організаційно-економічного механізму регулювання фінансового ринку здійснюється в нормотворчій діяльності Верховної Ради України, що сьогодні фактично зведена до оформлення законопроектів, які готуються в структурах виконавчої влади.

У системі органів державного регулювання, що здійснюють управлінські функції стосовно фондового ринку (функції його регуляторів), як найбільш важливих суб'єктів регулювання варто виділити Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку, на яку відповідно до Закону України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні" покладено контроль та нагляд за дотриманням учасниками ринку цінних паперів вимог актів законодавства.

Відповідно до законодавства України державне регулювання щодо ринку банківських послуг здійснюється Національним банком України, щодо ринків цінних паперів та похідних цінних паперів – Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, щодо інших ринків фінансових послуг – Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України.

Реалізація державної політики у сфері приватизації здійснюється Фондом державного майна України.

Антимонопольний комітет України здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції в процесі обігу цінних паперів, контроль за концентрацією суб'єктів господарювання.

Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва виконує завдання щодо координування діяльності виконавчих органів у процесі розробки і реалізації політики, що стосується розвитку і підтримки підприємництва в Україні та здійснення державної регуляторної політики.

Міністерство юстиції України здійснює завдання щодо забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина у визначеній сфері, проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів, державної реєстрації нормативно-правових актів, координації нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади та контролю за такою діяльністю.

Міністерство економіки України здійснює завдання щодо створення сприятливих економічних умов для функціонування суб'єктів господарювання усіх форм власності, розвитку ринкових відносин, конкурентного середовища, розроблення пропозицій щодо формування державної політики у сфері реалізації прав власності.

Міністерство фінансів України здійснює завдання щодо забезпечення реалізації єдиної державної фінансової, податкової політики, політики у сфері державного внутрішнього фінансового контролю.

При вирішенні найважливіших питань розвитку фондового ринку Комісія використовує інтелектуальний потенціал Консультаційно-експертної ради Комісії, до складу якої входять вчені, спеціалісти та практики, які надають вагомий методологічний підтримку у підготовці законодавчих та нормативних документів.

У рамках законодавства та відповідності із загальнодержавною політикою у сфері зовнішніх відносин, яка має багатовекторний характер та орієнтована на за-

провадження в Україні світових стандартів регулювання економіки, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку співпрацює з органами регулювання ринку капіталів інших країн, міжнародними організаціями.

Процес дезінтермедіації (відмова від посередництва банків на ринку позикових капіталів на користь прямого випуску цінних паперів) сприяв консолідації сучасних фондових ринків, шляхом реформування регулюючої системи багатьох країн світу. Реформування полягало в тому, що замість великої кількості спеціалізованих організацій, що займалися моніторингом та контролем різних учасників фондового ринку (банків, торговців цінними паперами) був створений єдиний регулятор, що здійснює контроль за фінансовою системою в цілому. Таким шляхом розвиваються системи регулювання фінансової системи Канади, Норвегії, Данії, Швеції, Австралії, Сінгапура, країн Скандинавії, Великобританії, Японії.

В країнах, де створений єдиний регулятор, реально відбулася інтеграція фінансових ринків, сформувалися універсальні фінансові комплекси, контроль над якими національно здійснювати з єдиного центру.

Висновки. Наявність великої кількості регулюючих органів при невеликих масштабах самого фондового ринку в Україні породжує неузгодженість дій, конфлікти інтересів.

Необхідно перейти до нової моделі фондового ринку, яка б одночасно базувалася як на жорстких нормах та обмеженнях, так і на домовленостях між основними учасниками ринку, які стосуються концептуальних засад організації та розвитку фондового ринку.

Для цього необхідно:

- посилити співпрацю з міжнародними регуляторами в сфері попередження ризиків та моніторингу макроекономічної ситуації;

- досягти взаємоузгодженості між різними державними регуляторами. Повинні бути створені постійно діючі форми взаємодії різних фінансових регуляторів з метою узгодження їх фінансової політики та попередження фінансових криз (спільні органи, робочі групи, комісії тощо). Регулятор повинен не лише розробляти нові правила, захищати права акціонерів, сприяти розкриттю інформації, але й стимулювати реструктуризацію фондового ринку, для того, щоб він більшою мірою сприяв довгостроковим інвестиціям у реальний сектор економіки. Доцільність створення в Україні єдиного фінансового регулятора є предметом наукових дискусій і потребує додаткового вивчення;

- створити умови для розвитку спільного інвестування, залучення коштів дрібних на фондовий ринок, для цього необхідно розробити заходи податкового стимулювання вкладень в фінансові активи для фізичних осіб;

- створити систему дієвого моніторингу за обсягом іноземних інвестицій в різні сегменти фондового ринку, з метою відстеження потоків спекулятивного капіталу та потоків "брудних" грошей на фондовому ринку;

- сприяти процесам концентрації в банківському секторі фондовому ринку. Треба йти шляхом зосередження торгівлі цінними паперами на регульованому ринку, дотримуватись вимог, які містяться в Директиві 2004/39/ЄС від 21.04.2004 р. "Про ринки фінансових інструментів". У відповідності до цієї Директиви, необхідною вимогою до біржі є наявність клірингово-розрахункової установи;

- вдосконалення пруденційних вимог і пруденційного нагляду, тобто підвищення вимог щодо обов'язкової наявності мінімального капіталу, який би відповідав рівневі ризиків фінансової установи; оволодіння процедурами оцінки якості активів і забезпечення, а також резервів для відшкодування можливих втрат за креди-

тами та інвестиціями; лімітів для обмеження ризику; наявності адекватної системи внутрішнього контролю та аудиту [3, с. 222].

Перспективи подальших досліджень. Потребує подальшого дослідження та обґрунтування ідея створення в Україні єдиного мегарегулятора. Сьогодні існують аргументи як у підтримку створення єдиного мегарегулятора, так і проти цього. Рациональність об'єднання функціональних регуляторів пов'язана, в першу чергу, з прагненням до економії витрат на утримання управлінських структур. Основними причинами створення єдиного мегарегулятора прихильники цього підходу вважають: незначний розмір ринків капіталу, недостатній рівень регулювання різних секторів ринку, недовлік ресурсів для фінансування діяльності регулюючих органів, непослідовність нормативно-правової бази [4, с. 63].

Сьогодні під мегарегулятором розуміють модель об'єданого або інтегрованого нагляду за фінансовим сектором. Така модель діє зараз приблизно в 50 країнах – як розвинених, так і тих, що розвиваються. Основним спонукальним чинником консолідації органів регулювання фондового ринку є формування додаткових переваг в умовах посилення конкурентного тиску, пов'язаного з процесами глобалізації.

За формальними ознаками мегарегулятором стає спеціалізована держустанова, уповноважена регулювати не менше двох із трьох категорій фінансових посередників (банки і страхові компанії; банки і компанії, що працюють на ринку цінних паперів; інвестиційні і страхові компанії). Із цього погляду мегарегулятора в Україні ще немає. Основними аргументами на користь створення в Україні єдиного мегарегулятора є наступні:

- основні учасники фондового ринку – банки, страхові компанії, пенсійні фонди або інвестиційні структури – використовують ті самі фінансові інструменти і зазнають тих самих ризиків, звідси виникає потреба в єдності їх регулювання;

- велику роль починають відігравати великі фінансові конгломерати, що належать одним власникам, але включають до свого складу різні структури. Нагляд за такими організаціями припускає консолідований підхід, а це також підсилює аргументи на користь створення мегарегулятора;

- переважання на фондовому ринку спекулятивних потоків капіталу збільшує можливості його перерозподілу шляхом штучного маніпулювання фінансовими потоками, сприяє збільшенню грошей, незабезпечених відповідним приростом виробництва, що потребує кардинальних змін в структурі організаційно-економічного механізму;

- відсутність єдиних правил і законів фінансового ринку, гарантій рівних прав учасників і захисту капіталу не сприяють планомірному розвитку ринку. Наявність дисбалансу між значними інвестиційними потребами та обмеженими можливостями отримання інвестором високих доходів від інвестування потребує державного контролю за цільовою спрямованістю інвестиційних потоків. Це дозволить державі гнучкіше реагувати на ризики, пов'язані зі специфікою діяльності піднаглядних суб'єктів, а також підвищити рівень погодженості при підготовці нормативно-правових актів, вплив яких може виходити за рамки окремого сегмента і реалізації наглядових функцій;

- в умовах кризи повноваження держорганів, що регулюють банківський і небанківський фінансові ринки, треба розширювати, а також упроваджувати сучасні стандарти, наближаючись до єдиної політики у сфері регулювання фінансових послуг та створення єдиного мегарегулятора. Вихід з кризи значною мірою залежатиме від скоординованості дій між урядом та НБУ, між регуляторами фінансових послуг та вищою владою. Саме

до такого висновку дійшли економічні експерти на Всесвітньому економічному форумі у Давосі, де обговорювалась криза в Україні [5].

➤ основними економічними причинами створення мегарегуляторів є наявність фінансових конгломератів (багатофункціональних фірм), діяльність яких потребує багатьох узгоджень між різними державними органами. Саме для подолання цієї проблеми створюється мегарегулятор, який будуватиметься за секторальним принципом – банки, цінні папери, страхування.

Імовірно, в найближчій перспективі, в Україні будуть поєднуватися функціональний та інституційний принцип державного регулювання фондового ринку. В цих умовах необхідним є розвиток різних форм взаємодії між фінансовими регуляторами, які б забезпечили цілісність та ефективність регулювання фондового ринку. Подібна взаємодія може забезпечуватися у таких формах:

➤ створення спільних органів регуляторів (колегії, міжвідомчі комісії, робочі групи, експертні ради);

➤ взаємне узгодження дій та політики, врахування взаємних інтересів регуляторів;

➤ спільна розробка концептуальних підходів щодо створення моделі ринку, програми його розвитку, запобігання створенню паралельних структур фондового ринку;

➤ узгодження процедури обміну інформацією з метою запобігання ризикам, інсайдерству, завчасне інформування про нові підходи до регулювання;

➤ спільне регулювання фінансових конгломератів, з визначенням основного регулятора, організація спільних процедур розробки норм та правил їх діяльності.

Список використаних джерел

1. Гайдай Т.В. Інституційно-еволюційний підхід у дослідженні інверсійного типу системної трансформації [Текст] // Т.В.Гайдай // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – Вып.37-1. – с.87.

2. Лансков П.М. Совершенствование механизма регулирования финансового рынка: [государством] [Текст] // П.М.Лансков// Финанси и кредит. – 2005 г. – №36. – с. 27-34.

3. Калач Г.М. Сучасні тенденції фінансової політики у сфері фондового ринку. [Текст] // Г.М.Калач // Актуальні проблеми економіки. Науковий економічний журнал. – 2009. – №6 (96). – с. 222.

4. Калач Г.М. Напрями удосконалення інституційної інфраструктури фондового ринку. [Текст] // Г.М.Калач // Науковий вісник Національної академії Державної податкової служби України (економіка, право). – 2007 – №1 (36). – с.63.

5. Суслів В. Хто відповідь перед вкладниками? [Текст] // В.Суслів // Урядовий кур'єр. – 19 лютого 2010. – № 32.

Стаття надійшла до редакції 11.03.13

Г. Калач, канд. екон. наук, доц.
Націон. ун-т ГНС України, Ірпень

ПРОТИВОРЕЧІЯ ФОРМИРОВАНИЯ МОДЕЛИ ФУНКЦИОНАЛЬНО-ЦЕЛЕВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ФОНДОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Исследованы особенности инверсионного типа формирования фондового рынка и его противоречия, обоснована необходимость перехода к функционально-целевому регулированию фондового рынка, предложены пути оптимизации институциональной системы путем интеграции функций регулирующих органов.

Ключевые слова: фондовый рынок, функционально-целевое регулирование, институциональная система фондового рынка.

A. Kalach, PhD, Associate Professor
National State Tax Service University of Ukraine, Irpin

THE CONTRADICTIONS OF THE FORMATION OF FUNCTIONAL AND TARGET REGULATION OF THE STOCK MARKET OF UKRAINE

The characteristics of formation of the inversion type of the stock market and its contradictions were investigated, the necessity of transition to a functional-target regulation of the stock market was proved the ways of optimization of the institutional system by integrating the functions of regulatory authorities were proposed.

Keywords: the stock market, a functional-target regulation, the institutional system of the stock market.

УДК 336.02: 330.341.11

О. Катигрובה, канд. екон. наук, асист.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті визначено сутність системи фінансового забезпечення, її структуру та інструменти, проаналізовано особливості формування в Україні та розроблено рекомендації щодо його подальшого розвитку.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансові інструменти, інвестиції, інноваційний розвиток, інновації, державна політика.

Постановка проблеми. В сучасних умовах зростання взаємної залежності країн інноваційний розвиток став запорукою загального прогресу, а також фактором формування та нарощування конкурентної сили, забезпечення добробуту населення. Це відбувається шляхом поширення базових та адаптивних інновацій в економічній системі та їх реалізації за принципом різношвидкісного руху. Стратегічними факторами успіху України в економічному змаганні за входження на світові ринки стають інноваційні зрушення.

Інноваційний шлях розвитку означає, що практично кожний цикл відтворення і кожна одиниця інвестицій повинні бути носіями нововведень, що поліпшують або змінюють технології виробництва з метою вищої кінцевої (економічної і соціальної) результативності. Залучення інвестицій, органічно поєднаних з національними

ресурсами та зусиллями, дозволяє генерувати за принципом ланцюгової реакції високий інтегральний ефект на основі застосування сучасних технологій.

Фінансування інноваційної сфери підтримує процес розвитку технологій та отримання доступу до ринків, починаючи з моменту здійснення інвестицій у виробничі ресурси та закінчуючи моментом надходження фінансів від продажу продукції [1, с. 260]. Однією із особливостей формування сучасної національної інноваційної системи є розробка і реалізація механізмів встановлення партнерських та кооперативних відносин між державою і бізнесом, серед яких провідну роль відіграє система фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку інноваційної сфери, її фінансування, відтворення та ефективності використання ін-